

<https://doi.org/10.26565/2524-2547-2025-72-13>
УДК 336.22:336.77:159.9

Олена Миколаївна Сукач

кандидат економічних наук, доцент
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова,
вул. Нечуя-Левицького, 16, Черкаси, 18036, Україна
sukach@suem.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7150-0262>

ФІНАНСОВА ПСИХОЛОГІЯ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

Бюджетна політика традиційно розглядається крізь призму макроекономічних показників, правового регулювання та адміністративних механізмів, проте така система поглядів усе частіше виявляється недостатньою для досягнення стійких фінансових результатів. Недооцінка поведінкових чинників платників податків істотно знижує ефективність навіть економічно обґрунтованих бюджетних рішень. Стаття присвячена дослідженню впливу фінансової психології платників податків на ефективність бюджетної політики держави. Метою дослідження є обґрунтування ролі фінансової психології платників податків як чинника ефективності бюджетної політики. За допомогою загальнонаукових та спеціальних методів, методу теоретичного узагальнення та системного аналізу, а також експертних оцінок. У роботі визначено сучасні підходи дослідження фінансової психології платників податків у контексті формування бюджетної політики. Автором проаналізовано психологічні чинники, що визначають на податкову поведінку громадян, зокрема податкову культуру, довіру до влади, сприйняття справедливості податкової системи та готовність до виконання податкових зобов'язань. Визначено інструменти психологічного впливу на податкову поведінку. За результатами дослідження обґрунтовано взаємозв'язок між психологічними настановами платників податків та результативністю формування бюджетних доходів. Оцінено втрати державного бюджету, що виникають внаслідок податкового ухиляння та встановлено причини небажання громадян та бізнесу виконувати свої податкові зобов'язання. Сформувано рекомендації щодо інтеграції психологічних підходів у систему формування та реалізації бюджетної політики України. Доведено – ігнорування психологічних факторів призводить до зниження податкової дисципліни, зростання тіньового сектору економіки та недоотримання бюджетних надходжень. Отже, розвиток теоретичних і прикладних засад інтеграції психологічних підходів у бюджетну політику України є необхідною умовою підвищення рівня податкової дисципліни, зміцнення фінансової безпеки держави та формування відповідального фінансового середовища.

Ключові слова: фінансова психологія, податкова поведінка, бюджетна політика, податкова культура, податкова дисципліна, ефективність оподаткування.

JEL Classification: H26; H20; D91; D03.

Як цитувати: Сукач, О. М. (2025). Фінансова психологія платників податків як чинник ефективності бюджетної політики. *Соціальна економіка*, 72, 151–160. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2025-72-13>

Вступ. Ефективність бюджетної політики держави значною мірою залежить від повноти та своєчасності надходження податкових платежів до бюджету. Однак фінансові важелі впливу на економічних агентів не завжди забезпечують очікувані результати, оскільки податкова поведінка платників визначається не лише економічною доцільністю, а й психологічними чинниками. Наразі, особливого значення на-

буває розуміння психологічних механізмів прийняття рішень платниками податків. Світовий досвід свідчить, що країни з високим рівнем довіри громадян до влади та розвинутою податковою культурою демонструють кращі показники наповнюваності бюджетів навіть за нижчих податкових ставках.

Проте, традиційні підходи до формування бюджетної політики зосереджуються

переважно на фіскальних інструментах та економічних стимулах, недооцінюючи роль психологічних факторів у податковій поведінці. Це призводить до дисбалансу між очікуваними та фактичними надходженнями до бюджету, зростання податкового боргу та поширення практик ухилення від оподаткування. Проблема полягає в тому, що механічне підвищення податкових ставок або посилення адміністративного тиску без урахування психологічних настанов платників може викликати зворотний ефект – зниження податкової дисципліни та відтік економічної активності в тіньовий сектор.

Метою дослідження є обґрунтування ролі фінансової психології платників податків як чинника ефективності бюджетної політики та розробка рекомендацій щодо врахування психологічних аспектів у процесі формування податкових відносин. Відповідно до мети статті, автором викремлено такі завдання:

- дослідити сучасні підходи дослідження фінансової психології платників податків у контексті формування бюджетної політики;

- визначити ключові детермінанти психологічної поведінки платників податків;

- сформулювати рекомендації щодо інтеграції психологічних підходів у систему формування та реалізації бюджетної політики України.

Об'єктом дослідження є сукупність психологічних і поведінкових характеристик осіб у сфері оподаткування, предметом – психологічні детермінанти податкової поведінки платників податків та їх вплив на результативність і ефективність бюджетної політики держави.

Огляд літератури. У сучасних реаліях бюджетна політика дедалі більше розглядається не лише як результат фіскальних рішень органів державної влади, а як похідна поведінкових реакцій платників податків, що формуються під впливом психологічних, соціальних та інституційних чинників.

У працях зарубіжних і вітчизняних науковців, як то: І. Айзен, М. Аллінгем, І. Башинський, А. Василенко, Л. Гордієнко, Д. Канеман, Л. Луковський, Л. Мельник, О. Посаднева, О. Посаднієва, І. Прокопенко, В. Ручкіна, А. Сандмо, Сидорович О., В. Синчак, Л. Сідельникова, О. Сідорська, Т. Скоромцова, Т. Скоромцова, О. Сушкова, Л. Тарангул, А. Тверські, К. Томас, Е. Харінурдін та ін., сформовано концептуальні засади аналізу податкової поведінки на основі моделей раціонального вибору, теорії очікуваної корисності та поведін-

кових концепцій. Дослідження фінансово-психологічних детермінант податкової дисципліни зосереджуються на таких категоріях, як податкова мораль, довіра до держави, сприйняття справедливості податкової системи, рівень фінансової грамотності, суб'єктивне відчуття податкового тиску та схильність до ризику (Л. Фельд, Б. Фрей, Б. Торглер, І. Городник, М. Чисічено, А. Абрамова, В. Андрущенко, Т. Тучак, Т. Воїнова, О. Павленко, О. Кирилов, Е. Ткаличева, Г. Кучерова, А. Крисоватий, В. Горин, З. Лободіна, Г. Погріщук, Н. Добіжа, В. Булавинець тощо). Саме ці чинники значною мірою визначають готовність суб'єктів економічної діяльності виконувати податкові зобов'язання добровільно.

Розвиток економічно розумного суспільства супроводжується трансформацією фінансової поведінки людей, зокрема у галузі податків та підходів визначення впливу психології на формування бюджетної політики. Так, класичним підходом, у даній площині, є Модель раціонального вибору (Allingham-Sandmo-Yitzhaki) яка розглядає рішення про ухилення від сплати податків як раціональний вибір економічного агента (Allingham & Sandmo, 1972; Yitzhaki, 1974). Згідно з цією моделлю, платники порівнюють очікувані монетарні витрати та вигоди від маніпуляцій з податковою системою, а податкова дисципліна може бути підвищена через збільшення аудитів або штрафів (Weber, 2014). Утім, передбачувана поведінка платників податків значно відрізнялася від їх фактичної поведінки: високий рівень податкової дисципліни, а не рівень ухилення від податків, потребує пояснення (Prinz, 2014). Це свідчить про обмеженість суто економічного підходу та необхідність урахування психологічних факторів.

Важливим внеском класичної школи у фінансову психологію (В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль) стало формулювання теорії жертви, згідно з якою громадяни при сплаті податків приносять державі жертву, оскільки роблять це не добровільно. Ця теорія вперше звернула увагу на психологічний аспект сприйняття податків платниками (Волохова, 2019). Поведінковий підхід, своєю чергою, заперечує припущення про абсолютну раціональність платників податків та враховує когнітивні обмеження, емоційні фактори, соціальні норми та психологічні ефекти під час прийняття рішень щодо виконання податкових зобов'язань (Alm, 2022).

1992 року Тверські та Канеман розробили «Теорію перспектив», яка пояснює, чому платники податків по-різному реагують

на податкові стимули залежно від того, як вони сформульовані – як втрати чи як вигоди (Hashimzade, 2013). Кірхлер, Гельцль та Валь (Kirchler, 2008), представили концепцію «слизького схилу» як новий підхід до розуміння податкової дисципліни. Підхід передбачав два шляхи досягнення податкової дисципліни: стримування ухилення від податків через аудити та штрафи, з одного боку, та побудова довірчих відносин з платниками податків через послуги та підтримку, з іншого боку. Згідно з даною концепцією, і влада, і довіра підвищують податкову дисципліну, однак якість дисципліни відрізняється. Влада тісно пов'язана з антагоністичним кліматом взаємодії, викликаючи примусову податкову дисципліну. Податкова дисципліна має тенденцію бути максимальною, коли довіра максимізована (Aulia, 2022).

Внутрішні мотивації, соціальні норми та інституційна довіра відіграють критичну роль у формуванні поведінки платників податків (Lev, 2025). Інституційна легітимність сприяє добровільній дисципліні більш ефективно, ніж примусове виконання.

Теорія «nudge» (підштовхування), означає значну залежність від місцевого соціального та економічного контексту. Разом із тим, історичні традиції, моральна етика платника податку, рівень державного контролю в країні, рівень податкового навантаження – є психологічними детермінантами податкової поведінки.

Українські науковці звертають увагу на поведінкові моделі платників податків, зокрема перекладання відповідальності за сплату податків, особливості маніпулювання податковим інструментарієм (пільгами, ставками, іншими умовами оподаткування) (Абрамова, 2024). В останні роки, у фінансовій психології, активно розвивається Концепція фінансового патріотизму – належне виконання податкових зобов'язань шляхом сплати податків із доходів від професійної діяльності, неприйнятності неофіційного працевлаштування без сплати фіскальних зобов'язань (Крисоватий, 2025; Чеберячко, 2022).

Окремий блок наукових досліджень присвячено обґрунтуванню впливу психологічних характеристик платників податків на наповнення бюджету та стабільність бюджетного процесу. Дослідники визначили, що підвищення ефективності бюджетної політики неможливе без урахування поведінкових мотивів, які формують рівень податкових надходжень, масштаби ухилення від оподаткування та ставлення суспільства до перерозподільної функції держави.

Водночас, дослідження переважно зосереджені на аналізі податкової культури та фінансової поведінки населення, однак взаємозв'язок між психологічними установками платників податків і результативністю бюджетної політики потребує поглибленого дослідження.

Методологія дослідження. Емпіричною базою дослідження виступають дані Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, результати соціологічних опитувань щодо податкових настанов населення, а також статистичні матеріали міжнародних організацій (ОЕСР, Світового банку) стосовно податкової поведінки. Під час дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, метод теоретичного узагальнення – для систематизації наукових підходів до вивчення фінансової психології та податкової поведінки; виявлення взаємозв'язків між психологічними чинниками та результативністю бюджетної політики здійснено за допомогою системного аналізу. При визначенні пріоритетних напрямів удосконалення бюджетної політики з урахуванням психологічних аспектів застосовано метод експертних оцінок, а абстрактно-логічний метод використано під час формулювання висновків та практичних рекомендацій.

Основні результати. Фундаментально, сфера поведінкових ідей зосереджена на розумінні людських рішень та поведінки, а потім на використанні цих ідей для розробки практичної політики та втручань. Податкові адміністрації працюють на основі набору припущень щодо того, що керує поведінкою людей. Ці припущення формують стратегії для досягнення податкової дисципліни¹. Дослідження поведінки індивідумів виявили глибше розуміння того, чому люди поведуться так, як вони поведуться, а саме поведінкову складову прийняття рішень. Ключовою ідеєю поведінкових фінанси, які виникли на перетині психології, економіки та фінансів, є розуміння того, що люди не завжди діють раціонально під час ухвалення рішень, а їхня поведінка значною мірою визначається психологічними та емоційними факторами (Чудаєва & Сукач, 2025).

Варто зазначити, що сучасні теоретичні підходи до дослідження фінансової

1 Behavioural Insights for Better Tax Administration: A Brief Guide, OECD, Paris, 2021. URL: www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/publications-and-products/behavioural-insights-for-better-tax-administration-a-brief-guide.pdf (дата звернення: 15.08.2025).

Довіра до влади та податкових органів / Trust in Government and Tax Authorities

- антагоністичний клімат примусу / antagonistic climate of coercion
- сервісний клімат легітимності / service climate of legitimacy
- клімат довіри / climate of trust

Податкова мораль та внутрішня мотивація / Tax Morale and Intrinsic Motivation

- соціальний капітал / social capital
- умовна кооперація / conditional cooperation
- демографічні фактори / demographic factors
- економічна ситуація респондентів / respondents' economic situation

Соціальні норми та податкова поведінка / Social Norms and Tax Behavior

- справедливий розподіл податкового тягара / fair distribution of the tax burden

Сприйняття справедливості податкової системи / Perceptions of the Fairness of the Tax System

- дистрибутивна справедливість / distributive justice
- процедурна справедливість / procedural justice

Податкова культура та податкова грамотність / Tax Culture and Tax Literacy

- знання своїх прав і обов'язків у процесі сплати податків / knowledge of one's rights and obligations in the process of paying taxes
- удосконалення знань і розуміння податкових наслідків господарської діяльності / improving knowledge and understanding of the tax implications of economic activity
- усвідомлення важливості для держави сплати податків / awareness of the importance of tax payment for the state
- уміння користуватися правовим інструментарієм у практичній діяльності / ability to use legal instruments in practical activities

Знання та оцінка податкової системи / Knowledge and Assessment of the Tax System

Примус / Coercion

Мотиваційні настанови та психологічний контракт / Motivational Attitudes and Psychological Contract

Емоційні та когнітивні фактори / Emotional and Cognitive Factors

Синергетичний ефект / Synergetic Effect

Рис. 1. Детермінанти психологічної поведінки платників податків

Fig. 1. Determinants of the Psychological Behavior of Taxpayers

психології платників податків характеризуються переходом від суто економічних моделей раціонального вибору до інтегрованих концепцій, які враховують психологічні, соціальні та інституційні фактори. Так, податкова поведінка громадян є складним психологічним феноменом, що формується під впливом численних детермінант (рис. 1), а моделі соціальної психології пояснюють людську поведінку через вивчення основних настанов, норм і переконань. На відміну від економічних моделей, які зосереджуються виключно на максимізації економічної вигоди, психологічний підхід розглядає внутрішні мотиви, цінності, пе-

реконання та соціальні норми як ключові фактори податкової поведінки.

Довіра до влади виступає однією з найважливіших психологічних детермінант податкової поведінки. Платники будуть готові сплачувати податки лише за наявності справедливості та довіри; тобто якщо платники вірять, що інші платники також сплачують податки, що сплачені податки не використовуються неправильно через корупцію, і податковий тягар розподіляється справедливо (Kogler, 2022). Податкова мораль визначається як внутрішня мотивація до сплати податків. Це складне психологічне утворення, яке відображає ступінь внутрішнього при-

йняття громадянами необхідності виконання податкових зобов'язань (Hosseini, 2016). Низький рівень податкової моралі в Україні спричинений переважно дією інституційних факторів: недовірою до влади, нестабільністю влади, антидемократичними явищами, корупцією. Соціальні норми впливають на наміри дисципліни опосередковано через інтерналізацію, коли сила соціальних норм на користь податкової дисципліни зростає, особисті норми податкової дисципліни також збільшуються, що призводить до подальшого зростання дисципліни. Сприйняття справедливості податкової системи збільшує довіру індивіда до уряду а, отже, має позитивний вплив на дисципліну.

Податкова культура є частиною загальнонаціональної культури держави, яка пов'язана з діяльністю всіх учасників податкових відносин щодо повної та своєчасної сплати податків. Високі суб'єктивні податкові знання, сприятливі настанови, особисті

та соціальні норми кооперації, а також сприяння справедливості податкової системи є основою мотиваційної тенденції до кооперації, довіри та добровільної дисципліни. Податкова дисципліна позитивно та значуще залежить від податкових знань платників. Обізнаність платників з податковим законодавством, розуміння механізмів оподаткування та усвідомлення соціального призначення податків формують основу для добровільної дисципліни (Стеценко, 2021).

Рівень знань платників про податкове законодавство, процедури оподаткування та свої права і обов'язки безпосередньо впливає на їхню здатність та готовність до виконання податкових зобов'язань. Наразі розрізняють дві мотивації до виконання податкового законодавства: примусову дисципліну та добровільну кооперацію. Примусова дисципліна виникає зі страху покарання, тоді як добровільна кооперація базується на внутрішніх переконаннях та цінностях. Податкові

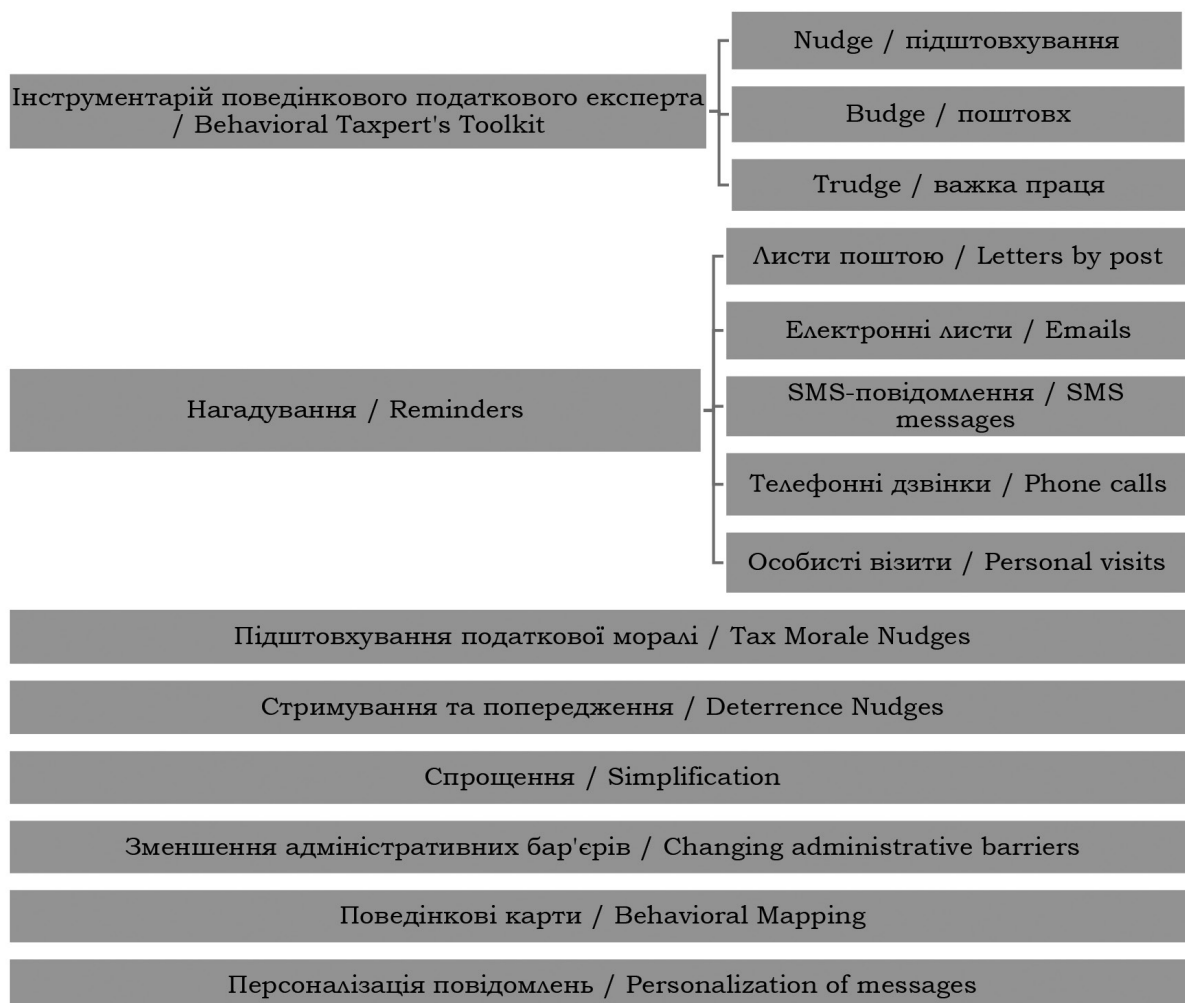

Рис. 2. Інструменти психологічного впливу на податкову поведінку

Fig. 2. Determinants of the Psychological Behavior of Taxpayers

Джерело: узагальнено автором

Source: summarized by the author

рішення супроводжуються специфічними емоційними реакціями, які впливають на подальшу поведінку платників. Когнітивна обробка податкової інформації, оцінка ризиків та вигод, прийняття рішень в умовах невизначеності – формують податкову поведінку. Економічні та психологічні детермінанти діють по-різному за різних обставин. Ефективність різних детермінант залежить від загального клімату взаємодії між платниками та податковими органами, соціально-культурного контексту та інституційного середовища.

У сучасних умовах податкові адміністрації у всьому світі все частіше звертаються до психологічних інструментів (рис. 2) для покращення податкової дисципліни.

Поведінкові втручання показують значний економічний вплив, а саме покращення дисципліни використовуючи три основні інструменти – nudge, budge та trudge (підштовхування, поштовх, важка праця). Nudges заохочують бажану поведінку через нагадування, повідомлення та спрощення, які можуть покращити пряме та непряме залучення платників податків. Інструмент «budge» потребує постійного залучення та діалогу з багатьма зацікавленими сторонами. Це може включати проведення публічних кампаній, які пояснюють, чому податки важливі, або освітні програми, які навчають людей про переваги сплати податків. «Trudge» фокусується на покращенні поведінки платників податків¹ (Alm, 2023; Antinyan, 2025).

Ефективність нагадувань залежить від часу їх надсилання. Вплив нагадувань, попереджень та інших механізмів зворотного зв'язку може бути посилений шляхом визначення оптимального часу для запиту. Втручання, які зазвичай посилюються на елементи податкової моралі, збільшують дисципліну на додаток до ефекту нагадування. Втручання, які інформують платників податків про потенційні ймовірності аудиту та ставки штрафів при виявленні шахрайства, також сприяють підвищенню податкової дисципліни. Ефективність поведінкових втручань залежить від характеристик цільової групи: історії податкової дисципліни; розміру податкового боргу; типу платника (фізична особа, бізнес); сектора економічної діяльності тощо (Deeparade, 2025).

Щороку бюджети усіх країн втрачають значні кошти через ухилення від сплати податків. Так, згідно з дослідженням Tax

Justice Network (TJN), світові втрати через податкове ухилення та уникнення (як фізичними особами, так і корпораціями) становлять щорічно близько 427 млрд дол. США (AlstadsÅter, 2023). Левова частка втрат припадає на корпоративне ухилення². За даними CASE-Ukraine та Інституту соціально-економічної трансформації втрати бюджету від ухилення та «тіньових» схем в Україні становлять 353,5-568 млрд грн³. У 2024 році ця сума становила майже 603 млрд грн⁴. Згідно з дослідженнями найбільшими схемами мінімізації податків є: заробітні плати в конвертах, контрабанда та сирій імпорт. Разом з тим, українці не хочуть платити податки через низькі доходи та сумнівні державні видатки. Так, результати дослідження визначили, що значна частка респондентів не довіряє владі, що є першопричиною ухилення від сплати податків (рис. 3).

Отже, психологічний стан платників впливає на їхню готовність сплачувати податки. Якщо люди вважають систему несправедливою або не бачать сенсу в сплаті, вони можуть вдаватися до ухилення від сплати. Сприятлива психологічна атмосфера в суспільстві, де платники податків відчують довіру до влади та розуміють, як їхні податки використовуються на благо суспільства, сприяє підвищенню рівня дотримання податкової дисципліни. Якщо платники вважають податкове навантаження справедливим і пропорційним, вони більш схильні дотримуватися закону. Навпаки, відчуття несправедливості призводить до негативних настроїв та ухилення від сплати податків. Психологічні фактори мають прямий вплив на наповнення бюджету. Разом з тим, бюджетна політика, яка є прозорою та підзвітною, може підвищити довіру платників до уряду. Використання механізмів стимулювання, таких як податкові пільги чи інші заохочення, може мотивувати платників дотримуватися податкового законодавства⁵.

2 The State of Tax Justice 2025. URL: <https://taxjustice.net/reports/the-state-of-tax-justice-2025/> (дата звернення: 15.08.2025).

3 Як змінилися схеми ухилення від податків? URL: <https://case-ukraine.com.ua/news/yak-zminylysh-shemy-uhylennya-vid-podatktiv/> (дата звернення: 15.08.2025).

4 Орлюк М. Понад 600 мільярдів гривень на рік: Експерти оцінили втрати держбюджету через тіньові схеми. 2025. URL: <https://censor.net/biz/news/3583025/skilky-vtrachaye-derjbyudjet-vid-shem-tinovoyi-ekonomiky> (дата звернення: 15.08.2025).

5 Collosa A. Using Behavioral Insights in Tax Administration. 2021. URL: <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/using-behavioral-insights-in-tax-administration> (дата звернення: 15.08.2025).

1 Nudge, budge, trudge – How behavioral science can help with tax compliance. World Bank, 2025. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/developmenttalk/nudge--budge--trudge--how-behavioral-science-can-help-with-tax-> (дата звернення: 15.08.2025).

Отже, недооцінка поведінкових чинників платників податків, зокрема особливостей їхнього сприйняття податкового навантаження, рівня довіри до державних інститутів і відчуття фіскальної справедливості, істотно знижує ефективність навіть економічно обґрунтованих бюджетних рішень. Відтак, інтеграція психологічних підходів у систему формування та реалізації бюджетної політики України постає як об'єктивна необхідність модернізації фіскального управління. Таким чином, розвиток теоретичних і прикладних засад інтеграції психологічних підходів у бюджетну політику України (табл. 1) є необхідною умовою підвищення рівня податкової дисципліни, зміцнення фінансової безпеки держави та формування відповідального фіскального середовища.

Отже, сучасна бюджетна політика неможлива без урахування психологічних чинників, які визначають поведінку платників податків, їхню готовність дотримуватися податкових норм, а також рівень довіри до держави. У контексті трансформаційних процесів, воєнних ризиків та структурних реформ в Україні саме психологічні аспекти оподаткування стають фундаментом ефективною, соціально легітимною та стійкою моделі бюджетного управління.

Передусім, інтеграція психологічних підходів дозволяє переорієнтувати податкову систему від традиційної фіскально-каральної парадигми до сервісно-комуні-

кативної. Така трансформація створює умови для формування клімату довіри, зниження рівня податкового стресу та усунення бар'єрів, пов'язаних із недовірою до державних інституцій. Прозорість бюджетних рішень, регулярна комунікація з громадянами та пояснення логіки використання податкових надходжень формують відчуття справедливості, що є ключовим психологічним детермінантом податкової дисципліни.

Застосування інструментів поведінкової економіки (nudge-підходів, соціальних норм, спрощення процедур, архітектури вибору) сприяє підвищенню добровільної податкової відповідальності та мінімізує ухилення не через примус, а через внутрішню мотивацію (Сукач, 2025). Підсилення податкової моралі шляхом освітніх програм, використання позитивного соціального схвалення та зниження корупційних ризиків формує глибинні внутрішні установки, які забезпечують довгострокову стабільність доходів бюджету. Гармонізація фіскальних інтересів із психологічними потребами платників створює основу для соціально справедливого оподаткування. Механізми добровільного розкриття інформації, справедливі податкові ставки та диференційована система контролю дозволяють зменшити конфлікт між державою та платниками й посилити легітимність податкової політики. У сукупності запропоновані підходи формують інтегровану мо-

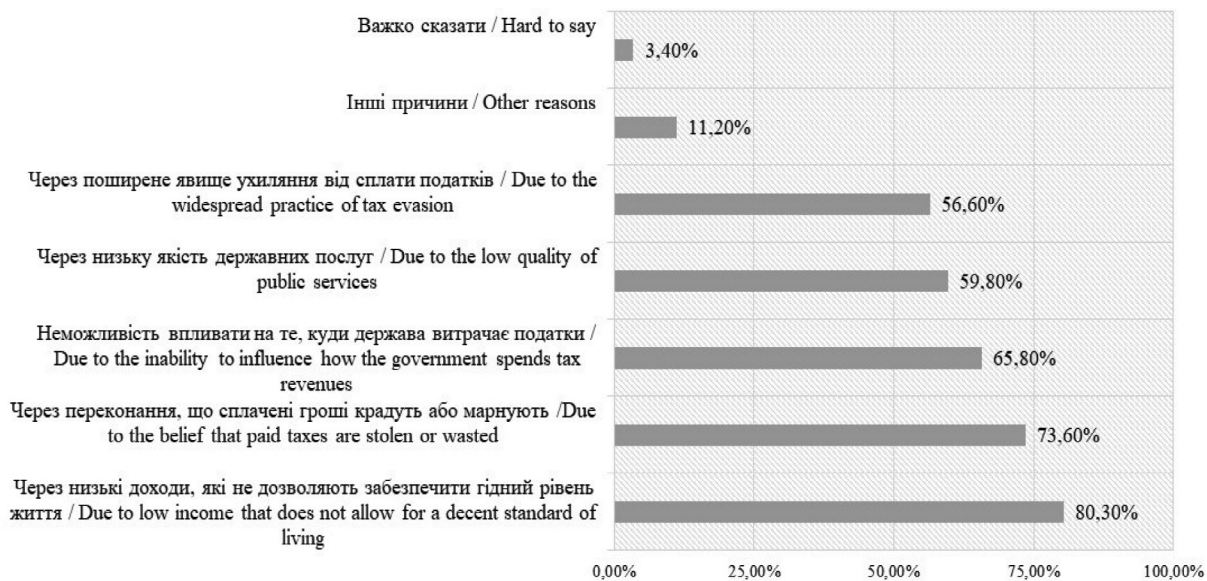

Рис. 3. Причини відмови від сплати податків (Несчетна, 2023)¹

Fig. 3. Reasons for tax non-compliance (Neschetna, 2023)¹

1 Несчетна С. Чому українці не хочуть платити податки – опитування. 2023. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/chomu-ukrayinci-ne-hochut-platiti-podatki-opituvannya-2374381.html> (дата звернення: 15.08.2025).

Таблиця 1. Інтеграція психологічних підходів у формування та реалізацію бюджетної політики України**Table 1. Integration of Psychological Approaches into the Formation and Implementation of Ukraine's Budgetary Policy**

Підхід / Directions	Напрями реалізації / Implementation Directions
Формування довірчої моделі взаємодії держави й платників податків / Formation of a trust-based model of interaction between the state and taxpayers	Перехід від каральної до сервісної парадигми податкових органів / Transition from a punitive to a service-oriented paradigm of tax authorities Підвищення прозорості бюджетних рішень / Increasing the transparency of budget decisions Створення «клімату довіри» / Creating a 'climate of trust'
Використання інструментів поведінкової економіки та податкової психології / Use of behavioural economics and tax psychology instruments	Надсилання поведінкових поштовхів (nudge-messages) / Sending behavioural nudges (nudge-messages) Спрощення процедур (архітектура вибору) / Simplifying procedures (choice architecture) Використання механізмів комітменту / Using commitment mechanisms
Підсилення податкової моралі як інституційної категорії / Strengthening tax morale as an institutional category	Освітні програми з фінансового громадянства / Educational programmes on financial citizenship Заохочення чесної поведінки через суспільне схвалення / Encouraging honest behaviour through public approval Зниження корупції як психологічного бар'єра сплати податків / Reducing corruption as a psychological barrier to tax payment
Оптимізація бюджетної комунікаційної політики / Optimisation of budget communication policy	Впровадження психологічно орієнтованих стратегічних комунікацій / Implementing psychologically oriented strategic communication Декомпозиція складних бюджетних рішень / Decomposing complex budget decisions
Інституційні рішення щодо інтеграції психологічного підходу / Institutional solutions for integrating the psychological approach	Гармонізація фіскальних інтересів держави з психологічними потребами платників / Harmonising the fiscal interests of the state with the psychological needs of taxpayers

дель психологічно орієнтованої бюджетної політики, яка поєднує інституційні, комунікативні та поведінкові інструменти. Такий підхід забезпечує не лише підвищення рівня податкової дисципліни, а й формування нової культури фінансової взаємодії між державою та суспільством, заснованої на довірі, прозорості, відповідальності й усвідомленому виконанні податкових зобов'язань.

Висновки. Таким чином, дослідження підтвердило, що фінансова психологія платників податків є ключовим чинником формування результативної бюджетної політики. Аналіз психологічних детермінант податкової поведінки показав, що готовність громадян і бізнесу виконувати податкові зобов'язання значною мірою залежить не лише від рівня фіскального навантаження, а й від нематеріальних чинників: довіри до держави, відчуття справедливості, прозорості бюджетних рішень, ефективності ко-

мунікації та сформованої податкової моралі. Податкова дисципліна, як інтегральний показник взаємодії держави й платника, має сильний психологічний вимір: поведінка зумовлюється емоційними реакціями на фіскальний тиск, сприйняттям компетентності й чесності державних інституцій, а також внутрішніми мотиваційними установками. У цьому контексті традиційний адміністративно-контрольний підхід до забезпечення надходжень бюджету є недостатнім і потребує доповнення поведінковими та комунікативними інструментами.

Результати дослідження засвідчують, що інтеграція психології оподаткування в бюджетну політику здатна суттєво підвищити її ефективність. Застосування поведінкових інструментів, персоналізованих комунікацій, соціальних норм покращує емоційне сприйняття податкових процедур, знижує рівень податкового стресу та стимулює добровільну сплату податків.

Список використаної літератури

- Allingham M., Sandmo A. Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*. 1972. Vol. 1. Pp. 323–338. DOI: [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(72\)90010-2](https://doi.org/10.1016/0047-2727(72)90010-2)
- Yitzhaki S. A note on Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*. 1974. Vol. 3, No. 2. Pp. 201–202. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(74\)90037-1](https://doi.org/10.1016/0047-2727(74)90037-1)

References

- Allingham, M., & Agnar Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1, 323-338. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(72\)90010-2](https://doi.org/10.1016/0047-2727(72)90010-2)
- Yitzhaki, S. (1974). A note on Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 3(2), 201-202. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(74\)90037-1](https://doi.org/10.1016/0047-2727(74)90037-1)

3. Weber T., Fookan J., Herrmann B. Behavioural Economics and Taxation. Taxation Papers. 2014. No. 41. Directorate General Taxation and Customs Union, European Commission.
4. Prinz A., Muehlbacher S., Kirchler E. The slippery slope framework on tax compliance: An attempt to formalization. *Journal of Economic Psychology*. 2014. Vol. 40. Pp. 20–34. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2013.04.004>
5. Податкова система : навч. посіб. / [І. С. Волохова, О. Ю. Дубовик, М. О. Слатвінська та ін.]; за заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. Харків : Діса плюс, 2019. 402 с.
6. Alm J., Kasper M. Using behavioural economics to understand tax compliance. *Economic and Political Studies*. 2023. Vol. 11, No. 3. Pp. 279–294. <https://doi.org/10.1080/20954816.2022.2117676>
7. Hashimzade N., Myles G., Tran-Nam B. Applications of Behavioural Economics to Tax Evasion. *Journal of Economic Surveys*. 2013. Vol. 27, No. 5. Pp. 941–977. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6419.2012.00733.x>
8. Kirchler E., Hoelzl E., Wahl I. Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology*. 2008. Vol. 29, No. 2. Pp. 210–225. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.05.004>
9. Aulia S., Rosdiana H., Inayati I. Trust, Power, and Tax Risk into the “Slippery Slope”: A Corporate Tax Compliance Model. *Sustainability*. 2022. Vol. 14, No. 22. Article 14670. <https://doi.org/10.3390/su142214670>
10. Lev E. Beyond Deterrence: Behavioral Economics and Institutional Trust in Tax Compliance. *European Journal of Behavioral Sciences*. 2025. Vol. 8, No. 3. Pp. 1–7.
11. Абрамова А. Високий рівень податкових відносин як основа ефективної податкової системи держави. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2024. № 15. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-15-08-01>
12. Крисоватий А., Горин В., Лободіна З., Погрішук Г., Добіжа Н., Булавинець В. Фінансовий патріотизм: теоретичне обґрунтування та роль у забезпеченні фінансової безпеки держави. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 1, No. 60. P. 123–136. <https://doi.org/10.55643/fcapter.1.60.2025.4614>
13. Чеберячко С. Когнітивні упередження та оцінка. Охорона праці. 2022. № 3–4. С. 44–47.
14. Чудаєва І., Сукач О. Науково-методологічні засади дослідження впливу поведінкових фінансів на процес прийняття управлінських рішень. *Економічний вісник Донбасу*. 2025. № 2(80). С. 19–28. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-2\(80\)-19-28](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-2(80)-19-28)
15. Kogler C., Olsen J., Kirchler E., Batrancea L. M., Nichita A. Perceptions of trust and power are associated with tax compliance: A cross-cultural study. *Economic and Political Studies*. 2022. Vol. 11, No. 3. Pp. 365–381. <https://doi.org/10.1080/20954816.2022.2130501>
16. Hosseini Kondelaji M., Sameti M., Amiri H., Moayedfar R. Analyzing Determinants of Tax Morale based on Social Psychology Theory: Case study of Iran. *Iranian Economic Review*. 2016. Vol. 20, No. 4. Pp. 581–598.
17. Stetsenko T., Nishcheretov O. Tax culture and tax morale: impact on tax compliance in Ukraine. *Social Economics*. 2021. № 61. Pp. 83–91. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-61-08>
18. Alm J., Burgstaller L., Domi A., März A., Kasper M. Nudges, Boosts, and Sludge: Using New Behavioral Approaches to Improve Tax Compliance. *Economies*. 2023. Vol. 11, No. 9. 223. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies11090223>
3. Weber, T., Fookan, J., & Herrmann, B. (2014). Behavioural Economics and Taxation. Taxation Papers, 41. Directorate General Taxation and Customs Union, European Commission.
4. Prinz, A., Muehlbacher, S., & Kirchler, E. (2014). The slippery slope framework on tax compliance: An attempt to formalization. *Journal of Economic Psychology*, 40, 20-34. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2013.04.004>
5. Volokhova, I. S., & Dubovyk, O. Yu. (Eds.). (2019). Tax System: Textbook. Kharkiv: Disa Plus Publishing House. (in Ukrainian)
6. Alm, J., & Kasper, M. (2023). Using behavioural economics to understand tax compliance. *Economic and Political Studies*, 11 (3), 279-294. <https://doi.org/10.1080/20954816.2022.2117676>
7. Hashimzade, N., Myles, G., & Tran-Nam, B. (2013). Applications of Behavioural Economics to Tax Evasion. *Journal of Economic Surveys*, 27(5), 941-977. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6419.2012.00733.x>
8. Kirchler, E., Hoelzl, E., & Wahl, I. (2008). Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology*, 29(2), 210–225. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.05.004>
9. Aulia, S., Rosdiana, H., & Inayati, I. (2022). Trust, Power, and Tax Risk into the “Slippery Slope”: A Corporate Tax Compliance Model. *Sustainability*, 14(22), 14670. <https://doi.org/10.3390/su142214670>
10. Lev, E. (2025). Beyond Deterrence: Behavioral Economics and Institutional Trust in Tax Compliance. *European Journal of Behavioral Sciences*, 8(3), 1-7.
11. Abramova, A. (2024). A High Level of Tax Relations as the Basis for an Effective State Tax System. *Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, (15). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-15-08-01> (in Ukrainian)
12. Krysovatyi, A., Horyn, V., Lobodina, Z., Pohrishchuk, H., Dobizha, N., & Bulavynets, V. (2025). Financial Patriotism: Theoretical Justification and Its Role in Ensuring the Financial Security of the State. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(60), 123–136. <https://doi.org/10.55643/fcapter.1.60.2025.4614> (in Ukrainian)
13. Cheberiachko, S. (2022). Cognitive Biases and Assessment. *Occupational Safety*, (3–4), 44–47. (in Ukrainian)
14. Chudaieva, I., & Sukach, O. (2025). Scientific and Methodological Foundations for Studying the Influence of Behavioral Finance on Managerial Decision-Making Processes. *Economic Bulletin of Donbas*, 2(80), 19–28. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-2\(80\)-19-28](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-2(80)-19-28) (in Ukrainian)
15. Kogler, C., Olsen, J., Kirchler, E., Batrancea, L. M., & Nichita, A. (2022). Perceptions of trust and power are associated with tax compliance: A cross-cultural study. *Economic and Political Studies*, 11(3), 365–381. <https://doi.org/10.1080/20954816.2022.2130501>
16. Hosseini Kondelaji, M., Sameti, M., Amiri, H., & Moayedfar, R. (2016). Analyzing Determinants of Tax Morale based on Social Psychology Theory: Case study of Iran. *Iranian Economic Review*, 20(4), 581-598.
17. Stetsenko, T., & Nishcheretov, O. (2021). Tax Culture and Tax Morality: Their Impact on Compliance with Tax Legislation in Ukraine. *Social Economy*, (61), 83–91. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-61-08>
18. Alm, J., Burgstaller, L., Domi, A., März, A., & Kasper, M. (2023). Nudges, Boosts, and Sludge: Using New Behavioral Approaches to Improve Tax Compliance. *Economies*, 11(9), 223. <https://doi.org/10.3390/economies11090223>

19. Antinyan A., Asatryan Z. Nudging for Tax Compliance: A Meta-Analysis. 2025. URL: <https://academic.oup.com/ej/article/135/668/1033/7810274> (дата звернення: 15.08.2025).
20. Deparade D., Jarmolinski L., Mohr P. Behavioral interventions, tax compliance and consequences on inequality. Discussion Papers. 2025. No. 4. DOI: <https://doi.org/10.17169/refubium-47421>
21. Alstadsæter A., Godar S., Zucman G. Global Tax Evasion Report 2024. Reports 004. EU Tax Observatory, 2023.
22. Сукач О. Сучасні дослідження поведінкових фінансів: науково-методологічний підхід. Методологія сучасних наукових досліджень : зб. наук. пр. учасників XXI Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2025. С. 173–175. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15808057>
19. Antinyan, A., & Asatryan, Z. (2025). Nudging for Tax Compliance: A Meta-Analysis. Retrieved from <https://academic.oup.com/ej/article/135/668/1033/7810274>
20. Deparade, D., Jarmolinski, L., & Mohr, P. (2025). Behavioral interventions, tax compliance and consequences on inequality. Discussion Papers, 2025/4. <https://doi.org/10.17169/refubium-47421>
21. Alstadsæter, A., Godar, S., & Zucman, G. (2023). Global Tax Evasion Report 2024, Reports 004, EU Tax Observatory.
22. Sukach, O. (2025). Modern Research in Behavioral Finance: A Scientific and Methodological Approach. *Methodology of Modern Scientific Research: Collection of Scientific Papers of Participants of the 21st International Scientific and Practical Conferenc* (pp. 173–175). <https://doi.org/10.5281/zenodo.15808057> (in Ukrainian)

Olena Sukach,

PhD (Economics), Associate Professor, Rauf Abliazov East European University, 16, Nechuya-Levytskoho Str., Cherkasy, 18036, Ukraine
 sukach@suem.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7150-0262>

FINANCIAL PSYCHOLOGY OF TAXPAYERS AS A FACTOR IN THE EFFECTIVENESS OF BUDGETARY POLICY

Abstract. Budgetary policy is traditionally considered through the lens of macroeconomic indicators, legal regulation, and administrative mechanisms; however, this perspective increasingly proves insufficient for achieving sustainable fiscal outcomes. The underestimation of taxpayers' behavioral factors significantly reduces the effectiveness of even economically justified budgetary decisions. This article is devoted to studying the impact of taxpayers' financial psychology on the effectiveness of the state's budgetary policy.

The aim of the study is to substantiate the role of taxpayers' financial psychology as a factor influencing the effectiveness of budgetary policy. Using general scientific and specialized methods, theoretical generalization and system analysis, as well as expert evaluations, the paper identifies contemporary approaches to researching taxpayers' financial psychology in the context of budgetary policy formation. The author analyzes psychological factors that determine citizens' tax behavior, including tax culture, trust in authorities, perception of tax system fairness, and willingness to fulfill tax obligations. Tools for psychologically influencing tax behavior are also identified.

Based on the study results, the interconnection between taxpayers' psychological attitudes and the effectiveness of budget revenue formation is substantiated. The losses to the state budget resulting from tax evasion are assessed, and the reasons for citizens' and businesses' reluctance to fulfill their tax obligations are identified. Recommendations are formulated for integrating psychological approaches into the system of budgetary policy formation and implementation in Ukraine. It is demonstrated that ignoring psychological factors leads to reduced tax compliance, growth of the shadow economy, and undercollection of budget revenues. Therefore, the development of theoretical and applied foundations for integrating psychological approaches into Ukraine's budgetary policy is a necessary condition for improving tax discipline, strengthening the state's financial security, and fostering a responsible fiscal environment.

Keywords: Financial Psychology, Tax Behavior, Budgetary Policy, Tax Culture, Tax Discipline, Taxation Efficiency.

JEL Classification: H26; H20; D91; D03.

In cites: Sukach, O. (2025). Financial psychology of taxpayers as a factor in the effectiveness of budgetary policy. *Social Economics*, 72, 151–160. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2025-72-13> (In Ukrainian)